

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra Výtvarné výchovy

VĚRA ŠABLATUROVÁ

3. ročník – prezenční studium

obor: Učitelství pro mateřské školy

BARVENÍ TEXTILU V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: MgA. Kristýna Boháčová

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Barvení textilu v mateřské škole vypracovala samostatně a použila jen pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Kopřivnici 24. března 2010

Děkuji vedoucí bakalářské práce MgA. Kristýně Boháčové za cenné rady, připomínky a metodické vedení. Děkuji dětem, s nimiž jsem mohla realizovat praktickou část, poděkování patří i jejich rodičům.

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 HISTORIE	9
1. 1 Historie barvířství.....	9
1. 2 Historie batiky	10
1. 3 Historie tisku na textil	11
2 MATERIÁL PRO BARVENÍ TEXTILU.....	13
2. 1 Barviva.....	13
2. 1. 1 Přírodní barviva.....	13
2. 1. 2 Syntetická barviva	15
2. 2 Textilie.....	15
3 TECHNIKY DEKOROVÁNÍ LÁTEK	17
3. 1 Batika.....	17
3. 1. 1 Batika s použitím rezerváže	17
3. 1. 2 Batika bez rezerváže.....	18
3. 2 Tisk na textil	19
3. 3 Kresba a malba na textil	20
PRAKTICKÁ ČÁST	22
1 PRAKTICKÉ ÚKOLY S DĚTMI.....	24
1. 1 Batika.....	24
1. 2 Tisk na textil	32
1. 3 Kresba na textil.....	33
2 DALŠÍ NÁMĚTY PRO ČINNOSTI S DĚTMI.....	34
ZÁVĚR.....	37

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ38

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHY

ANOTACE

Úvod

Lidstvo se zabývá barvením látek tisíce let. Je to jedno z nejstarších řemesel na světě. Člověk barvou svého oděvu (roucha) vyjadřoval z historického hlediska určité postoje, role a postavení ve společnosti (společenskou hierarchii), kmenovou sounáležitost. Pomocí barev zároveň vyjadřoval i pocitovou stránku svého bytí (emoce, marnivost, bohatství, společenský status), odhodlanost k boji, k lovu, smutek, radost, apod.

Od samotného počátku vzniku textilií plnilo jejich zdobení celou řadu funkcí. S dobou se tato funkce měnila a hraje velmi významnou roli dodnes. Jednou z funkcí je funkce praktická, to znamená, že zdobení chrání textilii před znečištěním, pomačkáním apod. Další funkcí, dnes již méně výraznou, je funkce reprezentační. Je však pravdou, že značkové oblečení, nejvíce ve školách, může i dnes rozdělovat dětský kolektiv. Hlavně v minulosti byla tato funkce důležitou součástí lidové kultury a odívání. Naprosto opomíjenou a zapomenutou je funkce magická. Různé náboženské a duchovní symboly dnes již neztvářejí magické posláním, ale jsou pouze výtvarně zajímavým motivem.¹

Zažité tradiční barevné kombinace jsou v současnosti naprosto překonány. V běžném životě se můžeme setkat doslova s uvolněností barevných variací, s extravagancí, která zcela boří tradiční představy o vhodnosti použití barev a jejich sladění. Naprosto je odbouráno členění společnosti na bohaté či méně bohaté vrstvy – dříve bylo barvou oděvu jasně vyjádřeno společenské postavení (červená byla výhradně barvou bohatých a nejvýše postavených). Avšak i dnes, v období „barevné nespoutanosti“, v určitých životních situacích stále přetrvává tzv. pocitová funkce barev (smutek je v naší kultuře stále ve znamení černé barvy apod.).

V práci se zabývám nejen historií a popisem technik barvení látek, ale především využitím těchto technik v pedagogické praxi. Činnosti spojené s barvením a zdobením textilií dětem přinášejí jak radost, tak i osvojení si základních vědomostí o barvách, o míchání barev, barevných odstínech. Zároveň se rozvíjí jejich tvořivost, představivost, jemná motorika a v neposlední řadě vzájemná spolupráce.

¹ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus 2005, str. 33

Snažila jsem se zjistit, zda barvení textilu v mateřské škole je činností vhodnou k zapracování do ŠVP a zda prostřednictvím vzdělávacích plánů dojde k naplnění hlavního poslání RVP, který pro předškolní vzdělávání stanoví okruh vymezující pravidla, podmínky a požadavky vhodné k výchově a vzdělávání dětí předškolního věku.

Teoretická část

Přestože název bakalářské práce napovídá, že se bude jednat spíše o konkrétní a praktický popis činností v mateřské škole, je zcela na místě, že úspěšnému zvládnutí praxe předchází teoretická připravenost a osvojení si základních znalostí o dané problematice. Proto se v teoretické části bakalářské práce zabývám vývojem barvířského řemesla a popisem technik, kterými lze docílit konečného barevného efektu. Rovněž se zmiňuji o druzích barev, materiálech, které jsou pro barvení vhodné a o technikách barvení textilu (popisuji tři základní techniky, kterými jsou batika, tisk na textil a kresba a malba na textil).

1 Historie

„Celá lidská civilizace je spojena s barvami. Nejdříve to byly barvy různých hlinek, uhlíky a saze, které rozetřené spolu s živočišnými tuky sloužily ke zdobení těla i k vytváření rituálních obrazů.²“ Později se z této primitivní lidské činnosti vyvinulo jedno z nejstarších řemesel – barvířství. Byly zakládány barvířské cechy a podle používaných barviv se členily na černobarvířské (černobarvíři používali barvu černou, hnědou), krasobarvířské (barvilo se ve žluté, červené nebo zelené barvě) a modrotiskařské cechy, které vyráběly modrotisková plátna.³

1.1 Historie barvířství

Barevnou úpravu látek začali lidé používat již kolem roku 2600 př. n. l. a od té doby docházelo k postupnému rozšiřování a zdokonalování jednotlivých technik po celém světě. *„Barvířství bylo a je specifickým řemeslem. Na jednu stranu velmi jednoduchým, relativně levným a tedy dostupným všem svobodným vrstvám. Na stranu druhou vyžadovalo u určitých barev velmi náročné technologie, které nám dávají zabrat i dnes. Část barviv byla zase dostupná jen v omezené míře (např. šafrán) a nebo se musela dovážet.⁴“* Na našem území bylo nedostatkové hlavně indigo, dováželo se jen minimálně. Vozily se přímo látky barvené indigem, které se až na místě dobarvovaly dostupnými materiály nebo se nechávaly v původním dovezeném provedení. Čím více se však dobarvovaly a čím lacinějšími odstíny, tím více ztrácely na své hodnotě.

„V počátcích barvířství se používala výhradně barviva přírodní.⁵“ „Způsob jejich získávání z nejrůznějších přírodnin byl velice zdlouhavý a obtížný. Staré receptury většinou přesně nejsou známy a přírodní barviva můžeme hledat v látkách původu živočišného, minerálního a rostlinného. Mezi minerální látky patří: hnědé uhlí, grafit, křída a hlína, do rostlinných se řadí různé druhy dřev, listy, květy, plody

² BIDLOVÁ, V. *Barvení pomocí rostlin*. Praha: Grada, 2005, str. 9

³ TICHÝ, L., TICHÁ, I. *Barvy z rostlin*. Brno: Rezekvítek, 1998, str. 15

⁴ TRYŠČUK, P. Slované. 2006, [cit. 2009-11-18]. Dostupný na WWW: <http://www.slovane.cz/view.php?cisloclanku=2006100010>.

⁵ PÁNKOVÁ, J. *Batika tie-dye*. Praha: Grada, 2009, str. 7

a stonky rostlin a jako živočišná barviva jsou známy různé druhy šneků⁶“ a rozmanité druhy hmyzu.

Barvířství bylo velmi uznávané a dobře placené řemeslo, ale dílny, hlavně ve středověku, bývaly zpravidla odsunuty na okraje měst. Ustalovalo se totiž pomocí čpavků, z nichž některé se získávaly z moči. Zápach, který se tak šířil, byl i na středověké poměry nelibý. S rozvojem vědy a techniky dochází k objevování stále nových technologií a z původně starého řemesla se stává odvětví moderní výroby průmyslové. Také postupně nastal úpadek barvení přírodními barviv. „*Byl to objev anilinových barev na konci předminulého století, který zcela vytlačil do té doby výhradní používání barviv přírodních.*“⁷

Díky tomuto i ostatním objevům vzrostla produkce textilních a oděvních firem, které jsou schopny produkovat textilie v nejrůznějších barvách a v barevných odstínech, čímž jsou schopny uspokojit různorodé požadavky svých spotřebitelů. To vše se odehrává na komerční rovině, avšak mnoho lidí dává přednost originálním technikám, mezi něž patří i batika a techniky kresby a tisku na textil. Pomocí této technologie zaručeně získáme vždy originál a je málo pravděpodobné, že se „potkají dva ve stejném triku“.⁸

1.2 Historie batiky

Z historického hlediska je jedním z nejstarších způsobů barvení látek tzv. batika. Pojem „batika“ pochází z Malajsie. Tímto způsobem si zde zdobil oděv kmen Bataků. Batika – velmi populární technika – má tisíciletou historii. Batikované oděvy byly nalezeny také v hrobkách faraonů a řadu století před našim letopočtem se batikovanými oděvy zdobily ženy i v Číně, Indonésii a Japonsku.⁹

Evropa v té době zatím batiku neznala. Batika se zde začíná používat až díky Holanďanům. Holanďané se v 17. století usadili na Jávě, která tehdy tvořila významnou destinaci – kolébku batiky.¹⁰ Jávanské batiky představují doslova

⁶ DOHNÁLKOVÁ, H., DOLÁKOVÁ, J. *Batikujeme oblečení*. Computer press, 2004, str. 5

⁷ BIDLOVÁ, V. *Barvení pomocí rostlin*. Praha: Grada, 2005, str. 9

⁸ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus 2005, str. 92

⁹ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *tamtéž*, str. 38

¹⁰ HOLEČKOVÁ, K. *Batika a batikování*. Praha: Merkur, 1971, str. 17

umělecká díla a lze jim jen těžko konkurovat. Je to zejména zásluhou techniky používání horkého vosku, což je ve své podstatě vyjádřením původního označení batiky (první význam slova „batika“ představuje aplikaci horkého vosku na textil).

I jinde ve světě se technika batikování stala oblíbenou činností a toto řemeslo se dál rozvíjelo. Zejména obyvatelé Jávy přispěli k jeho rozvoji několika pomůckami a novými metodami, které se používají i dnes.

Na území dnešní České republiky se batika dostala ve 20. století, avšak barvířství naše národy znaly již daleko dříve. *„Slované, stejně jako i ostatní národy raného středověku toužili po kráse. Celkový vzhled (včetně barevnosti) měl tehdy mnohem větší demonstrativní charakter, než je tomu dnes a určovala se jimi mj. příslušnost ke společenské třídě. Například purpurem se pod přísným trestem nesměl odívat nikdo jiný, než východořímský (byzantský) císař. Ostatní limity v barevné škále byly spíše v dostupnosti a tedy ceně.“*¹¹

1.3 Historie tisku na textil

Tisk je jeden z nejjednodušších a nejstarších způsobů zdobení textilu. S tiskem se dostáváme denně do styku, když si oblékáme trička, šaty, ale setkáváme se s ním i u bytového textilu. Historie tisku na textil sahá až do Orientu – do Indie, kde se poprvé začalo používat textilních tiskátek. Do Evropy se tato technika dostala až v 10. století našeho letopočtu.

Technikou tisku na textil se nejprve napodobovaly drahé ozdobné vzory na oděvech bohatších lidí, které si chudší nemohli dovolit. Proto se objevují razítka – štočky ze dřeva, které umožňovaly obtisknutí vzoru na tkaninu. Tiskař tedy nejenže musel zvládat techniku tisku, ale zároveň musel umět vyřezávat tyto dřevěné formy. Později byl ruční tisk nahrazen stroji, které tiskly na látku z hloubky – vzor je vyryt do desky a tlakem na látku se obtiskne. Mezi tyto techniky patří i tisk pomocí šablon. Šablony se jako pomůcky používaly již v Číně v prvním století a v Japonsku, kde vystřihovali šablony z papíru.¹²

¹¹ TRYŠČUK, P. Slované. 2006, [cit. 2009-9-18]. Dostupný na WWW: <http://www.slovane.cz/view.php?cisloclanku=2006100010>.

¹² SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 57

Nejznámější technikou tisku na textil u nás je podle mého názoru modrotisk. Avšak původ techniky nacházíme opět v Orientu. Do Evropy se dostal až v 17. století. Modrobílou kombinací barev začali tisknout v Nizozemí, kde už tehdy přetrvávala tradice textilní výroby a dováželi z Orientu indigo, které se při modrotisku používá. Modrotisk se do ostatních zemí rozšířil v 18. století, protože dovážení indiga již nebylo tak finančně nákladné a nastal také velký rozvoj manufaktur. Dodnes je modrotisk atraktivní, oblíbený a je považován za tradiční lidovou techniku.¹³

¹³ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 75

2 Materiál pro barvení textilu

Samotnému procesu barvení předchází výběr vhodného materiálu a barviv. Je důležité se nejdříve seznámit se složením textilií, jejich strukturou a typem barviv, která budeme na materiál aplikovat. V podkapitolách jsou popsána jak barviva přírodní, tak syntetická a rovněž nejvhodnější druhy textilního materiálu hodícího se k technikám barvení. Co se týče přírodních barviv, uvádím v příloze č. 1 tabulku s popisem jednotlivých druhů odstínů barev, které můžeme získat z rostlin.

2.1 Barviva

Barvení látek je výrobní postup, „kterým se textiliím pomocí barviva dodává požadovaný barevný odstín. Podstatou je tedy schopnost barviva vázat se na textilní vlákno a zafixovat se na něm i po vyjmutí z barvicí lázně.¹⁴“

Obecně barviva rozdělujeme na přírodní a syntetická. Barviva přírodní – barviva nabízená (dostupná) samotnou přírodou – se používala již v počátcích barvení látek. Tato barviva jsou sice ekologická a zpravidla z obnovitelných zdrojů, avšak jejich nevýhodou je omezená barvená škála a barevná nestálost. Díky těmto omezujícím vlastnostem se člověk snažil získat, zpočátku spíše docílit různými přídatnými látkami, stálejší barviva. Objev syntetických barviv předčil všechny dosavadní techniky barvířství, zároveň se rozšířila nabídka barev a barevných odstínů.

2.1.1 Přírodní barviva

Přestože jsou přírodní barviva dnes již překonána barvivy syntetickými, mají v historii barvířského řemesla svou nezastupitelnou roli a ještě v dnešní době můžeme v různých oblastech lidské činnosti spatřovat zachování tradice barvení pomocí přírodnin. „Zdá se to podivné v dnešním „digitálním“ věku?¹⁵“ „Zájem o přírodní barviva v poslední době stoupá, protože si veřejnost začíná stále víc uvědomovat zdravotní a environmentální problémy související s používáním umělých barviv.

¹⁴ SKARLANTOVÁ, J. VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 91

¹⁵ SKARLANTOVÁ, J. VECHOVÁ, M. *tamtéž*, str. 92

*Toxické znečištění odpadních vod po barvení umělými barvivy je totiž výrazně vyšší, než je tomu v případě barviv přírodních.*¹⁶“

Přírodní barviva nabízí řadu barvených odstínů. Patří k nim zejména odstín modrý, červený, zelený, žlutý i hnědý a černý. Nejznámější rostlinou používanou k barvení je indigovník, který látku obarvuje na modro. V Evropě, kde se indigovníku kvůli nepříznivému podnebí nedařilo, se pěstoval boryt, který se stal oblíbenou barvicí rostlinou zejména ve Velké Británii. Neméně známou rostlinou je i mořena barvířská, jejíž roztok z kořenů nabízí několik odstínů červené barvy. Žlutou barvu, kterou poskytuje mnoho rostlin, lze získat jak z kůry některých stromů – bříza, dříšťál, tak tuto barvu nabízí i rmen, světlice, šafrán a dobře známá pampeliška, měsíček nebo blatouch. Většina listů rostlin a stromů – bez černý, jasan, konvalinka, kopřiva – textilie barví na zeleno. Vždyť jakou jinou barvu by měla příroda nabízet? Zdroji tmavších barev, zejména hnědé a černé, jsou především různé kořeny, plody a kůra rostlin. Velmi známá je hena (Lavsonie beztrnná) barvicí hnědě, ta se používá i dnes, a to hlavně v kosmetice při barvení vlasů.¹⁷

V českých zemích se přírodní barviva do poloviny 18. století používala hlavně k barvení oděvů. Za tímto účelem se na našem území pěstovaly některé druhy rostlin, především šafrán, boryt barvířský a mořena barvířská.¹⁸ Tento druhový název „barvířský, barvířská“ získala celá řada dalších rostlin, které byly všeobecně známy jako přírodní barviva.¹⁹ „Po rozvoji syntetických barviv (po roce 1860) došlo k likvidaci porostů barvířských rostlin. Od této doby místo nich začal chemický průmysl vyrábět syntetické náhražky. Začátkem 21. století je tak přírodními barvivy barven pouze zlomek z vyrobeného textilu.”²⁰

¹⁶ KONVALINA, P. Ekolist [online]. 2007, č. 6 [cit. 2010-19-01]. Dostupný na WWW: <<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=1905247>>.

¹⁷ BIDLOVÁ, V. *Barvení pomocí rostlin*. Praha: Grada, 2005, str. 9-16

¹⁸ KONVALINA, P. Ekolist [online]. 2007, č. 6 [cit. 2010-19-01]. Dostupný na WWW: <<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=1905247>>.

¹⁹ TICHÝ, L., TICHÁ, I. *Barvy z rostlin*. Brno: Rezekvítek: 1998, str. 12

²⁰ KONVALINA, P. Ekolist [online]. 2007, č. 6 [cit. 2010-19-01]. Dostupný na WWW: <<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=1905247>>.

2. 1. 2 Syntetická barviva

„Základním zdrojem surovin pro výrobu syntetických barviv je ropa a černouhelný dehet, který se získává z koksu, amoniaku a suchou destilací černého uhlí.²¹“

„Synteticky vyrobená barviva umožňují použít barvy v nových souvislostech. Ve 20. století byla objevena spousta nových technologií barvení látek, mezi ně patří barvení pomocí chemických prostředků. Tyto postupy se stále zdokonalují a dnes již v mnohém předčí postupy barvení přírodními barvivy.²²“

Syntetická barviva mají i další výhody, např. stálost barev na světle, ve vodě apod. Rovněž existují umělé pigmenty, které jsou velmi stálé a sytě barevné.

2. 2 Textilie

Ke zdobení, malování nebo batikování textilu jsou nejvhodnější přírodní materiály – len, bavlna, hedvábí. Barvit se dá i vlna, a to velmi dobře, nikoliv však voskovou batikou. Nejlépe se pracuje s vlněnou přízí. Se všemi se pracuje snadno a výborně absorbují barvu.

Umělá vlákna lze barvit jen stěží. Většina textilních barviv je určena právě pro přírodní vlákna, i když některé firmy již nabízejí barviva určená pro vlákna umělá. Při kresbě a malbě na textil je nutné barvu dobře zafixovat žehlením a umělá vlákna se žehlit nedoporučují.

Velký vliv na výsledný efekt má rovněž struktura materiálu. Tkanina, jejíž podstatou je pravoúhlé křížení nití je vhodnější než úplet, který je tvořen vzájemným provazováním smyček a kliček. Také platí, že hustší vazba se na barvení lépe hodí, jelikož na ni barva více vynikne. Na tkanině si malba a vzory udrží lépe svůj tvar, kdežto úplet je pružnější a vzory se na něm znetvoří.²³

Pro barvení textilie je nejvhodnější bílá látka, na níž všechny barvy dobře vyniknou. Lze ovšem barvit i barevné látky. U tohoto způsobu však musíme počítat

²¹ KONVALINA, P. Ekolist [online]. 2007, č. 6 [cit. 2010-19-01]. Dostupný na WWW: <<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=1905247>>.

²² SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 92

²³ KYSELOVÁ, L. *Dekorování textilu*. Brno: CP Books, 2005, str. 9-10

s tím, že se barvy mohou smíchat a výsledek nebude přesně podle našich představ. Tmavé látky lze touto technikou upravovat také, je potřeba použít specifické barvy nebo lze látku odbarvit pomocí Sava či jiného odbarvovače, a po tomto odstranění původního odstínu můžeme postupovat obvyklým způsobem.²⁴ Při většině technik barvení látek nesmíme zapomenout na ustalovač, nejčastěji ocet, který slouží k fixaci barev a zabraňuje jejich vymývání (jedná se o práci se syntetickými barvivy). Jeho dávkování je odvislé od velikosti barveného materiálu. Podle mých zkušeností postačí 4 – 5 lžic 8% octu na cca 3 litry vody. Záleží na tom, jaké barvy jsou použity (Duha, Javana, ...). Každá značka má své vlastní složení, které vyžaduje při ustalování různé poměry octu.

Ošetření barevných a malovaných textilií spočívá hlavně v ručním praní a v použití pracího prášku určeného pro barevné prádlo. Může se stát, že obarvená látka bude trochu pouštět barvu, proto se praní v pračce nedoporučuje.²⁵

²⁴ KYSELOVÁ, L. *Dekorování textilu*. Brno: CP Books, 2005, str. 10

²⁵ KYSELOVÁ, L. *tamtéž*, str. 11

3 Techniky dekorování látek

Jak jsem již uvedla v úvodu bakalářské práce, lze látky ozdobit pomocí tří základních technik. Jsou to: batika, tisk na textil a kresba a malba na textil. V následujících kapitolách, zejména v praktické části, se budu podrobněji věnovat základním technikám.

3.1 Batika

„Samotné slovo „batika“ má svůj původ v jávanském slově „ambatik“, což znamená tolik, co psáti, kresliti a malovati.²⁶“ Batikování vyžaduje určitou dávku představivosti a fantazie, odvahu experimentovat a s napětím očekávat výsledný efekt.

3.1.1 Batika s použitím rezerváže

Rezervážní batiku použijeme, pokud nechceme obarvit látku celou. Rezerva (provázek, gumičky, vosk, igelitový sáček,...) chrání původní barvu textilie. K těmto technikám patří např. vyvazovaná, šitá či vosková batika.

Vyvazovaná batika

Tato technika je jednou z nejjednodušších. Spočívá v zavazování (rezervování pomocí provázků) textilie v místech, kde nechceme látku obarvit. Způsobů vyvazování a jejich výsledných tvarů je několik. Před samotným rezervováním si musíme dobře rozmyslet kompozici a barevnost, podle toho následně vzory vyvážeme.

Šitá batika

„Princip vzorování je prakticky stejný, liší se pouze způsob rezervování vzoru před obarvením. Místo vyvazování prošijeme textilií hustým předním stehem (ručně nebo na šicím stroji) do zamýšleného vzoru a pevně stáhneme.²⁷“

²⁶ HOLEČKOVÁ, K. *Batika a batikování*. Praha: Merkur, 1971, str. 9

²⁷ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus 2005, str. 42

Vosková batika

Vosková technika je nejstarší ze všech způsobů barvení a pro rezervování látky se zde používá vosk, kterým se na látku kreslí vzory. Tato technika je jedinečná v tom, že rezerva – vosk vytváří na látce žilky (mramorování). Tohoto efektu dosáhneme narušením pevné struktury voskové rezervy.

3. 1. 2 Batika bez rezerváže

Barvení textilu může probíhat i bez zarezervování. Dochází pak k obarvení celé látky, barevný efekt je pak odvislý od použitého postupu (tie – dye, vzlínání, sypaná batika apod.).

Batika tie-dye

Princip tie-dye batiky je jednoduchý. Kus látky je nutné potřeba správným způsobem poskládat. Aby se sklady neuvolnily, použijeme ke zpevnění gumičky nebo provázek. Pak už stačí na látku nanést libovolné barvy.²⁸ Tento druh batiky se provádí za studena.

Skládaná batika

„Dalším druhem batiky je batika skládaná – „harmonikové“ sklady nám zaručí opakování čtverců či obdélníků na celé ploše látky.“²⁹

Sypaná batika

Sypaná batika vytvoří na vlhké látce pěkné barevné přechody s charakteristickými tečkami vzniklými barevnými zrníčky. Je velmi jednoduchá a zvládnutelná i dětmi předškolního věku.

²⁸ PANÁKOVÁ, J. *Batika tie-dye*. Praha: Grada, 2009, str. 7

²⁹ FOUSKOVÁ, L. *Batikujeme bytový textil*. Brno: Computer Press, 2004, str. 13

Bahenní batika

Tato technika pochází z Afriky, kde se k barvení látek používá bahno smíchané s barvou. Pomocí této hmoty zdobí Afričané své oděvy.

Barvení vzlínáním

Vzlínání je zvláštní technika, při které látku nerezervujeme, ale pouze barvíme specifickým postupem. Látka ponořená do barvicího roztoku postupně barvu nasává a vzniká tak zabarvení různé sytosti.

3.2 Tisk na textil

Kolébku této techniky je Indie, která dovedla tisk na textil k dokonalosti. Tiskem byly napodobovány drahé ozdobně vyšívané látky, které si mohla dovolit jen nejvyšší vrstva společnosti. Do Evropy pronikl potisk látek až ve středověku a představoval nejjednodušší vzorování textilu.³⁰

Postupem času byla ruční výroba nahrazena strojovým tiskem. „*Strojový tisk je tiskem z hloubky. Vzor je vyryt na tiskacím válci, každá barva má svůj válec. Potisk se provádí značným tlakem tiskacího hlubotiskového válce na textilií. Tento způsob umožňuje potiskovat „nekonečné“ množství látky a navíc vzorem s velmi jemnými detaily.*“³¹ (příloha č. 2)

Další technikou tisku na textil je modrotisk, který je pokládán za tradiční české řemeslo. Tímto způsobem se tisklo hlavně na Moravě, a to lidové kroje, šátky, zástěry a jiné krajové oděvy. „*Modrotisk patří mezi tzv. rezervážní tisk. To znamená, že vzor vzniká negativně rezervou, kterou se potiskuje bílé plátno.*“³² Tato technika se používá i dnes, avšak méně často.

K technikách tisku na textil patří i aplikace tiskátek. Tiskem pomocí tiskátka se vytvoří vzor na tkaninu, „*nanáší se na povrch textilie pomocí formy (tisk z výšky)*

³⁰ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 57

³¹ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *tamtéž*, str. 57-58

³² SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *tamtéž*, str. 77

*podobně, jako když razítkujeme papír.*³³“ Jako tiskátko můžeme použít prakticky cokoliv. Inspiraci lze nalézt i v přírodě. Listy, šišky, kamínky, ale i ovoce a zelenina vytváří na látkách nádherné, vždy originální obtisky, které ozdobí ubrus, záclony, ale i povlečení nebo obyčejná trička. Nejrozšířenějším přírodním tiskátkem je brambora. Snadno se vyrábí a pracovat s ním mohou bez problému už děti v mateřských školách. Jako tiskátka lze použít samozřejmě i papírová, textilní či korková „razítka“ a v neposlední řadě vykrajovátko na cukroví. Obtisknout se dá téměř cokoliv. Záleží pouze na naší fantazii a představivosti.

Velmi oblíbenou technikou tisku na textil je tisk pomocí šablony. Zde je na zvážení, zda se jedná ještě o tisk či o kresbu. Záleží na tom, jak s šablonou pracujeme. Šablony můžeme s úspěchem kombinovat s většinou technik batikování i kreslení. Pomocí šablon lze vytvořit krásné dekorace. Pokud chceme vyrábět stejné vzory, například postírání, povlečení apod., je tisk pomocí šablony velmi výhodný, protože se nám vytvořený vzor zachová ve stejné podobě. Tato technika je vhodná jak pro začátečníky, tak pro náročnější a zdatnější dekoratéry. Lze možno použít sériově vyráběné šablony nebo si šablonu můžeme vyrobit snadno z papíru, fólie, kartonu apod. Tímto způsobem získáme šablony jednoduše a levně, zručnější mohou vyrobit šablony i se složitým vzorem až ornamentem.

3.3 Kresba a malba na textil

*„Kresba je základním výtvarným prostředkem, který stojí na začátku každého tvůrčího díla.*³⁴“

Za vůbec nejjednodušší považuji kreslení na textil. Kresbu lze provádět značkovači (fixy), textilními barvami, odbarvovači, rozprašovacími fixy, voskovkami, konturami atd. Většina těchto způsobů kreslení na látku je po zaschnutí barevně stálá a nevyblednou praním ani žehlením. Malba na hedvábí je speciální technika, kterou se v této bakalářské práci nebudu podrobněji zabývat. Pořízení materiálu pro barvení je finančně náročnější a aplikací barev na hedvábí se zabývají pokročilejší výtvarníci.

³³ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 59

³⁴ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *tamtéž*, str. 80

Všechny výše uvedené techniky lze navzájem kombinovat, čímž vzniknou zajímavé a netradiční variace. Technik barvení je daleko více, záleží na tvořivosti a zapojení fantazie. Většina technik také umožňuje obarvovat látky ve více barvách – po prvním barvení rezervu neodstraníme, ale přidáme další a opět barvíme. V takovém případě musíme počítat s tím, že veškerá zarezervovaná místa se odstraňují až po posledním barvení – tím vznikne na látce krásná barevná škála.

Důležité při barvení je dodržování bezpečnosti. Je to hlavně používání ochranných rukavic, popřípadě i respirátoru či nějakého ubrousku na obličej, abychom se nenadýchali výparů. Je vhodné i pracovní triko, které můžeme zašpinit. Pracovat bychom měli u otevřeného okna nebo tam, kde se dá větrat. Při barvení se rovněž nedoporučuje konzumace potravin, je dobré dbát o pořádek a nakonec je nutné vše dobře umýt a očistit. Při barvení rozhodně není vhodná přítomnost domácích mazlíčků (psi, kočky apod.).

Praktická část

V praktické části bakalářské práce bylo mým záměrem vyzkoušet s dětmi předškolního věku techniky barvení látek, které jsou pro toto věkové období vhodné, nenáročné, zvládnutelné a zajímavé. Také jsem se snažila popsat pracnost a časovou náročnost. Tímto jsem vytvořila určitý návod pro pedagogy, kteří se rozhodnou obohatit, zatraktivnit činnost s dětmi v mateřských školách.

Před započítím vlastní činnosti jsem si vymezila cíle, kterých jsem chtěla dosáhnout, zvolila jsem výstupy, kterých je schopna tato věková skupina docílit (např. vnímání barev a jejich odstínů, vyjádření představ a fantazie, vizuomotorická koordinace, apod.). Neméně důležitá byla i příprava, vhodná motivace (především u menších dětí ve věku 3 – 4 roky) a výběr vhodných technik barvení textilu.

Při práci s předškolními dětmi jsem se snažila dosáhnout těchto cílů obsažených v RVP pro předškolní vzdělávání:

- „rozvoj jemné motoriky, koordinace oka a ruky,
- rozvoj tvořivosti, posilování přirozených poznávacích citů, rozvoj estetického vnímání,
- posilování prosociálního chování a postojů,
- seznamování se se světem kultury a umění, vytváření povědomí o existenci ostatních kultur,
- osvojení si poznatků v péči o okolí při spoluvytváření bezpečného prostředí.³⁵“

Zároveň jsem si vytýčila výstupy, kterých by děti při této činnosti měly dosáhnout v určitých vzdělávacích oblastech:

- „dítě a jeho tělo – ovládá koordinaci ruky a oka, zachází s drobnými pomůckami, nástroji, udržuje pořádek,

³⁵ SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004, str. 16-29

- *dítě a jeho psychika – záměrně se soustředí na činnost, postupuje a učí se podle pokynů a instrukcí, předkládá nápady, vyjadřuje svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech, respektuje pravidla,*
- *dítě a ten druhý – přirozeně a bez zábran komunikovat s druhým dítětem, spolupracuje s ostatními,*
- *dítě a společnost – vnímá základní pravidla jednání ve skupině, domluví se na společném řešení, zachází šetrně s pomůckami, vyjadřuje své představy pomocí výtvarných technik,*
- *dítě a svět – pomáhá pečovat o okolní životní prostředí.³⁶*

Úspěšnost činnosti mohou ohrožovat možná rizika, kterých jsem se snažila vyvarovat:

- *„spěch a nervozita, omezování možností dítěte dokončovat činnost v individuálním tempu, nevhodné prostory, nevhodná organizace, nedostatečně připravené prostředí, prostředí nabízející málo možností ke spolupráci.³⁷*

Použité metody a zásady vyučovacího procesu:

- *metody slovní (vysvětlování, popis), názorně demonstrační (předvádění, pozorování), praktické (grafické a výtvarné práce, nácvik praktických dovedností)*
- *zásady přiměřenosti, názornosti, uvědomělosti a aktivity*

³⁶ SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004, str. 16-30

³⁷ SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *tamtéž*, str. 17-30

1 Praktické úkoly s dětmi

Vždy je dobré předem upozornit rodiče na to, že děti budou provádět činnosti, při kterých může dojít ke znečištění oděvů. Pro daný den je pak vhodné zvolit starší oděv. Je velmi důležité dbát na bezpečnost, zejména co se týče požití barev, kontaktu s očima apod. (pohlídáme, aby děti barvy neochutnávaly, neolizovaly si prsty, nemnuly si oči, ...).

1.1 Batika

Některé techniky barevní textilu (vosková batika, šitá batika, ...) jsou pro práci s dětmi předškolního věku nevhodné, dalo by říci i nebezpečné. Proto jsem pro praktické vyzkoušení zvolila pouze batiku sypanou, bahenní, vyvazovanou, tie-dye, a „kolíčkovou“. Dále jsem pro děti připravila tisk na látku a vyzkoušely si i kresbu na textil pomocí fixů, barev a odbarvovače.

V bakalářské práci už dále popisuji konkrétní postupy, použité pomůcky a materiál potřebný k barevné látce. V závěru se snažím popsat klady a zápory jednotlivých technik a vyhodnotit jejich vhodnost pro práci s danou věkovou kategorií.

Bahenní batika

Bahenní batika je materiálově nejdostupnější, zábavná, nevyžaduje speciální pomůcky, je vhodná i pro nejmenší děti, protože představuje prvotní základ – nejobyčejnější způsob barvení látek. Nejde v ní o konkrétní vzory a tvary, ale o seznámení s dekorací látek.

Materiál: látka k batikování, barvy Remakol (tempery, jiné pastózní barvy), keramická hlína nebo jílové bláto

Pomůcky: štětce, gumové rukavice

Časová náročnost: 15 minut + čas na uschnutí látky

Motivace: povídání si o Africe, tamních obyvatelích, přírodě a zvířatech, která zde žijí

Postup: Před samotným batikováním si nachystáme barvicí směs. „*Hlína se rozmíchá s barvou (temperou či barvou na textil) v poměru 1:1.*³⁸“ Směs by měla mít hustší konzistenci, takovou, aby se na látce příliš nerozpíjela. Štětcem, prsty nebo špachtlí vytvoříme na látce vzor. „*Pomalovanou látku necháme uschnout. Proces lze urychlit také usušením v troubě při teplotě cca 50°C.*³⁹“ Látku poprvé vypereme ve studené vodě, později se může máchat i ve vodě vlažné.

Technika bahenní batiky děti velice zaujala, vytvářely si i několik bahenních „obrázků“ a nemohly se dočkat, kdy látka uschne a ukáží ji svým rodičům. S dětmi jsem bahenní techniku prováděla ve vnitřních prostorech, ale věřím, že v létě se tato technika může s úspěchem realizovat i venku, na zahradě mateřské školy, kde bude jak méně uklízení, tak látku pomůže vysušit slunce.

Batika tie-dye

Další vhodnou technikou pro práci s dětmi je batika tie-dye, která je relativně jednoduchá a děti nemusí dbát na to, aby vytvářely přesně tvary. Libovolně textilii zmačkají, zatočí do spirály, poskládají apod. a nanášejí různé barvy. Technika je zároveň časově nenáročná na samotné barvení.

Materiál: látka k batikování, barviva na textil za studena, voda

Pomůcky: stříčky (můžeme nahradit lahvičkou od „Jupíku“), gumové rukavice, gumičky, igelitový sáček (potravinářská folie)

Časová náročnost: 30 minut + čas na uschnutí

Motivace: básnička o duze

Postup: Látku předem namočíme, vyždímáme, poskládáme („zmuchláme“, uděláme spirálu,...) a zafixujeme pomocí gumiček. Tento „balíček“ vložíme na 5 minut do lázně s krystalickou sodou, kterou je potřeba rozpustit v horké vodě v poměru 250 gramů na 1 litr vody. Látku

³⁸ HAMPLOVÁ, V. *Netradiční batika*. Brno: Computer press, 2006, str. 27

³⁹ HAMPLOVÁ, V. *tamtéž*, str. 27

vyždímáme a nanese­me namíchané barvy, které si připravíme podle návodu: „70g reaktivního barviva odhadem obarví na střední intenzitu asi 20ks bavlněných triček. Máte-li nakoupená reaktivní barviva v chemicky čistých odstínech, tzv. purech, je snazší pracovat s koncentrovanými „zásobními roztoky“ v koncentraci 50g/l. Takto nabarvenou textilií vložíme do igelitového sáčku a alespoň 2 hodiny necháme odležet v teple. Po uplynutí potřebné doby zbavíme látku gumiček a vypereme nejprve ve studené vodě, posléze v horkém mýdlovém roztoku a nakonec vymácháme v čisté vodě.“⁴⁰

Na technice děti nejvíce bavilo nanášení barev. Samy vymýšlely různé způsoby skladů a uvazování triček. Batikování proběhlo dopoledne. Během vycházky a oběda paní uklízečka trička vyprala a následující den si děti své „originály“ odnesly domů. Myslím si, že technika tie-dye je vhodným námětem pro uspořádání netradičního dne v mateřské škole, do něhož se zapojí i rodiče.

Vy­vazovaná batika

Vy­vazovaná technika je náročnější na jemnou motoriku. Děti si pomocí rezervování látky pomocí uzlů procvičí koordinaci pohybů prstů a zároveň mohou rozvíjet tvořivé myšlení (rezerva může vytvořit kruh, proužek).

Materiál: látka k batikování, barvy na textil, sůl, ocet

Pomůcky: provázek, nádoba na barvení, nůžky

Časová náročnost: 20 – 30 minut + barvení (30minut)

Motivace: po návštěvě v ZOO tvořivé dílny „Co nosí zvířátka v ZOO“ (zebra, žirafa, jaguár)

Postup: Látku provázkem zavážeme na takových místech, kterým chceme ponechat původní barvu textilie. Potom látku vložíme do barvicí lázně, do které přidáme sůl kvůli snadnějšímu proniknutí barvy do namáčeného materiálu. Necháme asi půl hodiny vařit. Roztok i s látkou dáme vychladnout, poté ji

⁴⁰ PANÁKOVÁ, J. *Batika tie-dye*. Praha: Grada, 2009, str. 103-104

vyjmeme a pečlivě vyždímáme. Látku ještě jednou propereme a teprve pak rozvážeme provázky a dáme usušit.

Batikování dopadlo docela úspěšně, některé děti měly problém s uzlováním, proto byla důležitá spolupráce s nadanějšími dětmi nebo paní učitelkou. Bylo nutné dopředu dohodnout se s paní uklízečkou, aby připravila podle návodu barvicí lázně, dohlédla na samotné barvení a ustálení. Po dokončení barvení již děti zase pracovaly samostatně – nůžkami odstraňovaly provázky a daly trička sušit.

Sypaná batika

Batiku sypaním jsem vybrala hlavně proto, že je velmi jednoduchá a děti hned uvidí, jak bude jejich výtvar po fixaci varem vypadat. Rovněž si děti mohou „vysypat“ tvary a obrázky podle šablony. Barvičky mohou míchat a kombinovat.

Materiál: látka k batikování, barvy na textil, ocet

Pomůcky: igelit (potravinářská folie), gumové rukavice, mikrotenové sáčky, gumičky, nádoba na barvení

Časová náročnost: 10 – 15 minut + čas na uvaření

Motivace: Barvy kolem nás, poznávání barev, barevné kombinace.

Postup: Látku, kterou chceme obarvit, nejprve namočíme do horké vody, aby se zrnka barev dobře rozpustila. *„Barevné tečky se budou rozpíjet přímo úměrně stupni vlhkosti látky – čím vlhčí, tím se budou rozpíjet více.“⁴¹* Před samotným barvením je dobré podložit látku kusem igelitu, aby nedošlo i k obarvení pracovní plochy. Oděv zlehka posypeme zrníčky barev (přímo ze sáčku). *„Na horní stranu posypané tkaniny rozložíme igelit, aby nedošlo k obtisknutí zadní strany a vše srolujeme nebo poskládáme. Potom ji vložíme do dvou igelitových sáčků, pokaždé zvlášť pečlivě stažených gumičkou a položíme buď na pařák nebo do nádoby s vodou, kde v páře vaříme po doby asi 20 minut, nejlépe do zchladnutí.“⁴²*

⁴¹ KYSELOVÁ, L. *Dekorování textilu*. Brno: CP Books, 2005, str. 28

⁴² MACHOLDOVÁ, T. *Batikujeme a malujeme na textil*. Praha: Grada, 2006, str. 15

Po napařování mácháme ve studené vodě tak dlouho, dokud voda nezůstane čirá. Pro ustálení barev použijeme ocet.

Pokud chceme jinak zabarvit přední a zadní stranu, vložíme mezi ně kus igelitu, aby barva nepropíjela.

Při tomto typu batikování děti nejvíce bavilo obsypávat si různé šablony, ale i vlastní ruku a jiné různé předměty. Jediná obtíž, která při práci nastala byla ta, že někteří neuměli odhadnout množství zrníček, která sypali na tričko a při pokusu vrstvu zrnek vrátit zpátky do sáčku docházelo k otiskům prstů na tričko. Nakonec však tyto „šmouhy“ vypadaly dobře a všichni měli ze svých podařených originálních výtvorů radost.

„Kolíčková“ batika

K jednomu z nejjednodušších technik barvení textilu určitě patří i batika pomocí kolíčků na prádlo. Nejenže je zafixování kolíčky velmi rychlé, ale také snadné. Jde o jednoduché připevnění kolíčků na textilií, proto je vhodná i pro menší děti, které si díky ní procvičí jemnou motoriku.

Materiál: látka k batikování, barvy na textil, ocet

Pomůcky: kolíčky na prádlo, nádoba na barvení

Časová náročnost: 10 – 15 minut + čas na uvaření a uschnutí

Motivace: povídání o domácích pracích (praní a sušení prádla), alternativní využití kolíčků

Postup: Látku různými způsoby poskládáme či jenom přeložíme napůl a v místech, kde chceme ponechat původní barvu látky, připneme kolíčky. Textilií dáme podle návodu do barvicí lázně a pomocí roztoku z octu zafixujeme.

Doporučuji látku příliš neskládat, jelikož se může stát, že barvicí roztok nepronikne do nejvnitřnějších skladů. Na druhou stranu se i tato možnost může někomu líbit.

„Kolíčkování“ jsme s dětmi vyzkoušeli ve výtvarném kroužku na malých bavlněných ubrouscích. Protože je technika velmi snadná, zafixování měly děti rychle hotové a ubrousky jsme mohli dát do barvicí lázně. Nebatikované ubrousky děti použily jako prostírání při obědě a svačinkách.

Další techniky barvení textilu, které budu popisovat jsem již s dětmi nerealizovala, ale uvádím je jako náměty do výtvarných kroužků, k netradičním dnům v mateřské škole, ke dnům s rodiči apod.

Skládaná batika

Materiál: látka k batikování, barvy na textil, sůl, ocet

Pomůcky: nádoba na barvení, nůžky, provázek

Postup: Pokud jsme si dobře rozmysleli, jaký výsledný efekt chceme realizovat, textilií dle toho poskládáme a převážeme, aby se sklady během barvení neuvolnily (např. harmonika, trojúhelníkový vzor apod.). Látku pak vložíme do lázně s barvou. Po půl hodině vaření provázek odstraníme, několikrát vymácháme a barvy ustálíme.

Tato technika má mnoho možností – celou škálu skladů a následných úvazů, které můžeme použít. Vše záleží na naší fantazii a tvořivosti.

Barvení vzlínáním

Materiál: látka k batikování, barvy na textil, sůl, ocet, voda

Pomůcky: nádoba na barvení, ramínko

Postup: Látku namočíme do vody, poté jednu její část ponoříme do připraveného barvicího roztoku. Druhou část připevníme na ramínko a do lázně ji namáčet nebudeme. Barva bude vzlínat směrem k neponořené části a bude

slábnout. Na textilií tak vznikne postupně se zeslabující efekt až do úplného propojení s původní barvou látky.⁴³

Jiný způsob této techniky spočívá v tom, že pokud látku předem nenamočíme, nedojde k postupnému zeslabování, ale k výraznému ohraničení barvené a nebarvené plochy. Látku lze namáčet i do víc barev. Polovinu textilie vložíme do jedné barvy a druhou půlku do barvy jiné. Také můžeme namáčením stejné části látky do jiných tónů barev. Je možné namočit celou látku a po určitých časových intervalech povytahovat její část, čímž v úplném závěru bude sytost barev maximální.

Šitá batika

Materiál: látka k batikování, barvy na textil, sůl, ocet

Pomůcky: nit, jehla, nádoba na barvení, nůžky

Postup: Pro zjednodušení si na látku tužkou můžeme nakreslit vzor, který budeme prošívát. Vzor vyšijeme a pevně stáhneme tak, aby se na látce vytvořily varhánky. Nit pořádně zavážeme, aby se zřasení neuvolnilo a látku vložíme do barvicí lázně se solí a necháme půl hodiny povařit. Další postup je shodný jako u vázané batiky.

U šité batiky záleží pouze na fantazii každého z nás. Vyšít můžeme prakticky cokoliv, od jednoduchých kroužků, přes kytičky, od složitějších tvarů až po ornamenty.

Vosková batika

Materiál: látka k batikování, batikovací vosk na textil, barvy na textil, sůl, ocet

Pomůcky: vaříč, nádoba na barvení, štětec, nádoba na roztavení vosku, igelit, savý papír, žehlička

Postup: Před samotným kreslením si připravíme vosk. Ten roztavíme v nádobě ve vodní lázni. Velmi záleží na teplotě roztaveného vosku. „*Správnou teplotu*

⁴³ MACHOLDOVÁ, T. *Batikujeme a malujeme na textil*. Praha: Grada, 2006, str. 16

poznáme podle toho, že po nanesení vosk textil prostoupí a látka zůstane po jeho ztuhnutí jakoby průsvitná.⁴⁴“ Postupným namáčením štětce do vosku vytváříme na látce vzory. Po zaschnutí vosku látku ponoříme na půl hodiny do barvicí lázně. Jakmile textilie uschne, vosk odstraníme pomocí žehlení přes savý papír, který podle potřeby vyměňujeme. Pro odstranění vosku můžeme však použít i jiný postup, kdy látku polijeme horkou vodou a látku necháme v horké lázni alespoň 3 minuty. Vosk se rozpustí, ale musíme s látkou chvílemi pohybovat. Nakonec látku ručně vypereme nejprve ve studené vodě.

Pokud nemáme k dispozici textilní barvy za studena, lze látku obarvit i ve vychladlé lázni z barev, které se musí fixovat varem. Tento způsob ovšem vyžaduje delší dobu ponoření látky (hodinu i více – podle sytosti barev).⁴⁵

Při voskové batice můžeme použít i pomůcku tjan-ting (příloha č. 3), která nám usnadní nanášení vosku na látku.

Voskovou batiku bych doporučila pro starší děti a mládež, jelikož manipulace s horkým voskem je nebezpečná a mohlo by dojít k úrazu.

Batikování pomocí přírodnin

Určitě by bylo velice zajímavé vyzkoušet s dětmi i barvení pomocí přírodnin. Vhodnými jsou slupky z cibule, listy černého bezu nebo lístky mladých kopřiv. Při této činnosti se děti naučí i něco o přírodě, například rozpoznat různé druhy bylin. Mohou se přesvědčit, že je i pálivá kopřiva může krásně obarvit látku a že cibule se nemusí používat jen v kuchyni.

Barvením pomocí rostlin jsem se nezabývala, ale podrobněji se barvením přírodninami věnuje například Lubomír Tichý, Ivona Tichá v publikaci *Barvy z rostlin* a Věra Bidlová ve své knize *Barvení pomocí rostlin*.

⁴⁴ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 50

⁴⁵ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *tamtéž*, str. 51

1. 2 Tisk na textil

Tématem jednoho dopoledne v mateřské škole bylo lovení rybiček a vše, co se rybářství týká. Byla to výborná příležitost, jak si vyzkoušet tisk na textil. Z brambor a korku jsem se snažila vytvořit tiskátka – rybičky. Tato tiskátka pak děti aplikovaly na modrou látku – moře. Za chvíli bylo toto naše moře plné barevných ryb.

Děti také velmi bavilo a zaujalo obtiskování ovoce – jablíček, hrušek, pomerančů apod. Ovoce se přepulí a vzniknou originální tiskátka. Můžeme pak mít „ovocné tričko“, které sluší nejen dětem, ale i jejich učitelkám a rodičům. Tyto motivy jsou velmi vhodné i pro dekoraci ubrusů a prostírání.

Hezká je i dekorace pomocí vykrajovátek na cukroví. Vykrajovátko se jednoduše namočí do barvy a pak jej libovolně aplikujeme na tkaninu. Děti technika tiskem velmi zaujala a určitě se k ní brzo vrátí.

1.3 Kresba na textil

Kreslit na textil se dá mnohým způsobem – barvami na textil, fixy, voskovkami, odbarvovači apod. Lze použít i šablony, které si děti navrhnou a vytvoří samy nebo jim pomůže paní učitelka či rodiče (vystřihování složitějších tvarů).

Materiál: látka k batikování, barvy na textil

Pomůcky: žehlička, štětce, šablony, podložka, noviny

Časová náročnost: 30 minut + zažehlení

Motivace: netradiční módní přehlídka

Postup: Mezi tričko vložíme noviny nebo jinou podložku, aby barva nepropila na druhou stranu. Pomocí šablon, fixů a konturovacích barev kreslíme různé motivy. Po zaschnutí dekoraci zažehlíme.

Kreslení na textil jsem s dětmi vyzkoušela na víkendovém pobytu rodičů s dětmi. S pomocí dospělých děti kreslením zdobily trička. Kreslení mělo velký úspěch jak u dětí, tak u rodičů samotných. Proto jsme tuto „pracovku“ ještě jednou zopakovali a rodiče sami vymýšleli různé kombinace (batika, tisk a kresba na látku – vše dohromady). Trička byla velice zdařilá a módní přehlídka byla krásným zakončením víkendového pobytu. Myslím si, že kreslení na textil patří mezi techniky, které je vhodné do činnosti v mateřské školy a hlavně do projektových dnů, kdy se mohou zapojit i rodiče.

2 Další náměty pro činnosti s dětmi

Podzimní strom

Pomůcky a potřeby: textilní barvy v prášku (zn. Duha), podložka, větší igelitový sáček

Motivace: Změny v podzimní přírodě, barvy podzimu, barevný les.

Postup: Látku nejprve namočíme do teplé vody a vyždímáme. Rozložíme ji na podložku a děti na ni budou přímo ze sáčků sypat barevná zrníčka. (Vhodné je vybrat takové barvy, které opravdu podzimní strom může mít. Např. modrá barva se nehodí.) Takto obarvený strom vložíme do sáčku a dle návodu (viz sypaná batika) zafixujeme. Po zafixování a uschnutí strom pověsíme a můžeme na něj připevnit podzimní ovoce, ptáčky apod.

Sněhové vločky

Pomůcky a potřeby: Savo perex, modrá látka (1 x 1m), šablony vloček, houbičky na mytí nádobí, podložka

Motivace: Píseň o vločkách (např. „Vločka sněhová“), každá vločka má jiný tvar.

Postup: Na podložku položíme modrou látku – oblohu. Na látku rozmístíme šablony vloček a děti houbičkami namočenými do Sava vločky vybělí. Výslednou zimní oblohu si můžeme pověsit do třídy nebo použít jako kulisu k divadlu apod.

Bezpečnost: Při práci se Savem větrat a ihned po ukončení barvení umýt ruce.

Vánoční kalendář

Pomůcky a potřeby: látka na ušití pytlíčků, textilní barvy, štětce, stužky, 24 drobných předmětů, dřevěné věšáky na zavěšení pytlíčků

Motivace: Blíží se Vánoce, zbývá jen 24 dní (24 dětí ve třídě). Každý den společně odhalíme tajemství jednoho z balíčků..

Postup: Ušijeme 24 pytlíčků (15 x 8cm), na které děti namalují barvami na textil nějakou hračku, dáreček, vánoční motiv. Do pytlíčků dáme drobný předmět (zvoneček, bonbon, oříšek, rolničku,...) a každý den, od prvního prosince, si společně jeden pytlíček otevřeme. Do posledního pak můžeme dát zvoneček, kterým přivítáme Vánoce a děti pak zvoneček pověsí na vánoční stromek. (Pozn. ke každému předmětu si můžeme připravit tématickou básničku, písničku. Např. píseň Rolničky, rolničky.)

Stužky na pomlázky

Pomůcky a potřeby: barevné pruhy látky (různé délky), Savo perex, vykrajovátko

Motivace: Velikonoční tradice.

Postup: Na barevné proužky děti Savem obtisknou tvary vykrajovátek (nevadí když je vykrajovátko větší – naopak, vypadá moc pěkně, když přesahuje látku). Tyto mašličky pak mohou navázat na velkou pomlázku, kterou máme ve třídě.

Bezpečnost: Při práci se Savem větrat, umýt ihned ruce.

Rozkvetlá louka

Pomůcky a potřeby: barvy na textil, štětce, voda, podložka, bílá látka (společné dílo – 1 x 1m nebo kousek pro každého – 20 x 20 cm)

Motivace: Změny v jarní přírodě, poznávání rostlin.

Postup: Látku si položíme na podložku a barvami, které je potřeba trochu rozředit vodou, budou děti kreslit květiny. Mohou vymyslet i vlastní tvary a názvy květin. Takto ozdobenou látku necháme asi 2 hodiny uschnout a poté vyžehlíme (poprosíme paní uklízečku.). Ve třídě si rozkvetlou louku prohlédneme a každý své dílo představí ostatním.

Sahara

Pomůcky a potřeby: textilní barvy v prášku (zn. Duha), rozprašovače, bílá látka (dle potřeby, 1 x 1 m), šablony (velbloud, slunce, palma, pyramida, jiné „pouštní“ motivy), teplá voda

Motivace: Povídání o světadílech, charakteristických prvcích, zvířatech,...

Postup: Tato aktivita je vhodnou příležitostí pro venkovní pobyt (na zahradu). Do rozprašovače nasypeme asi čtvrt sáčku žluté barvy a trochu hnědé nebo červené barvy. Rozpustíme je v 10 mililitrech teplé vody. Takto namíchanou barvu nastříkáme na polovinu látky – bude znázorňovat písek na poušti. Pomocí šablony vytvoříme velbloudy, palmy – vždy musíme namíchat příslušnou barvu (asi půl sáčku barvy + 10 mililitru teplé vody). Po ozdobení necháme látku uschnout a zažehlíme.

„Ahoj, školko!“

Pomůcky a potřeby: směs hlíny na bahenní batiku (viz kapitola Techniky dekorování látek, bahenní batika), bílá látka, voda

Motivace: Rozloučení s mateřskou školou.

Postup: Nejprve si připravíme bahenní směs. Děti si do hmoty vloží ruku a obtiskne ji na látku (odvážnější mohou i nohu). Činnost je nejvhodnější pro předškoláky, kteří se budou loučit s mateřskou školou. Paní učitelce zůstanou na památku mávající ruce dětí.

Závěr

Moderní odívání je v dnešní době poznamenané sériovou výrobou. Protikladem tohoto trendu je barvení látek založené na fantazii a tvořivosti jednotlivce. Stále častěji se setkáváme s nabídkou odborných článků a publikací, které se zabývají jednotlivými technikami a návody barvení. Člověk se tak vymanil z jednotvárnosti textilního průmyslu a vytváří si vlastní styl oblékání.

Z historie barvířství je možné vyzorovat postupný přechod od barviv přírodních k syntetickým, která umožnila obrovský rozvoj textilního průmyslu. Přesto se člověk stále vrací k původním technikám barvení, jejichž kolébkou je Malajsie, Indonésie, Jáva. Řada technik si dodnes zachovává svou krajevou identitu. Patří mezi ně modrotisk a vosková batika.

Přestože se zdá, že barvení látek je činností vhodnou jen pro zručné, odborně zdatné jedince, moje bakalářská práce se snaží přenést toto jedno z nejstarších řemesel do aktivit a výtvarných činností dětí předškolního věku. I když je známá celá řada technik barvení látek, pro práci s dětmi v mateřské škole jsem vybrala ty, které jsou nenáročné, bezpečné a zábavné.

V bakalářské práci jsem se snažila techniky barvení textilií přizpůsobit podmínkám a činnostem v mateřské škole. Tato činnost je náročná na přípravu i samotnou realizaci, ale pro děti znamená řadu podnětů, zapojena je jejich tvořivost, představivost, rozvíjí si jemnou motoriku, vzájemnou spolupráci. Rozhodně to není činnost, kterou lze provádět často, ale je vhodná především pro netradiční a projektové dny v mateřské škole. U některých technik je velmi vhodná přítomnost rodičů. Výsledek vždy stojí za to, protože odměnou je nadšení, překvapení a radost dětí z toho, co se jim podařilo vytvořit.

Seznam použité literatury a pramenů

- BIDLOVÁ, V. *Barvení pomocí rostlin*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1022-6.
- DOHNÁLKOVÁ, H., DOLÁKOVÁ, J. *Batikujeme oblečení*. Brno: Computer press, 2004. ISBN 80-251-0290-4.
- FOUSKOVÁ, L. *Batikujeme bytový textil*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0289-0.
- HAMPLOVÁ, V. *Netradiční batika*. Brno: Computer press, 2006. ISBN 80-251-0812-0.
- HOLEČKOVÁ, K. *Batika a batikování*. Praha: Merkur, 1971.
- KYSELOVÁ, L. *Dekorování textilu*. Brno: CP Books, 2005. ISBN 80-251-0646-2.
- LIGHTOVÁ, D. *Batikování*. Praha: Ikar, 2005. ISBN 80-249-0494-2.
- MACHOLDOVÁ, T. *Batikujeme a malujeme na textil*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1467-1.
- PANÁKOVÁ, J. *Batika tie-dye*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2647-2.
- SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-319-1.
- SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004. ISBN 80-87000-00-5
- TICHÝ, L., TICHÁ, I. *Barvy z rostlin*. Brno: Rezekvítek, 1998.

Elektronické zdroje

KONVALINA, P. Ekolist [online]. 2007, č. 6 [cit. 2010-19-01]. Dostupný na WWW: <<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=1905247>>. ISSN 1212-9410

TRYŠČUK, P. Slované [online]. 2006, [cit. 2009-11-18]. Dostupný na WWW: <<http://www.slovane.cz/view.php?cisloclanku=2006100010>>.

KUČERA, R. ABZ Slovník českých synonym [online]. 2008, [cit. 2010-10-01]. Dostupný na WWW: <<http://www.slovník-synonym.cz/>>.

Seznam příloh

- 1 Tabulka přírodních barviv
- 2 Dřevěná forma na tisk
- 3 Obrázek Tjan–ting
- 4 Fotografie – tisk a kresba na látku, batika

Přílohy

PŘÍLOHA 1

„Český název	Použitá část	Mořidla	Barva
<i>Afrikán</i>	<i>kvetoucí nať</i>	<i>kamenec, chlorid cínatý</i>	<i>zlatočervená</i>
<i>Bez černý</i>	<i>listy</i>	<i>zelená nebo modrá skalice // kamenec</i>	<i>zelená // fialová</i>
<i>Cibule setá</i>	<i>plody // slupky</i>	<i>kamenec // zelená nebo modrá skalice</i>	<i>žlutá až hnědá // zelená</i>
<i>Kakost smrdutý</i>	<i>kvetoucí nať</i>	<i>kamenec</i>	<i>žlutá</i>
<i>Kamejka rolní</i>	<i>kořen</i>	<i>kamenec</i>	<i>červená</i>
<i>Kopřiva dvoudomá</i>	<i>celá rostlina</i>	<i>všechna</i>	<i>odstíny zelené</i>
<i>Kontryhel obecný</i>	<i>nať</i>	<i>kamenec</i>	<i>odstíny zelené</i>
<i>Krásnoočko barvířské</i>	<i>kvetoucí nať</i>	<i>kamenec, chlorid cínatý</i>	<i>zlatočervená</i>
<i>Kostival lékařský</i>	<i>celá rostlina</i>	<i>kamenec</i>	<i>žlutá</i>
<i>Mařinka barvířská</i>	<i>kořen</i>	<i>kamenec</i>	<i>červená</i>
<i>Měsíček zahradní</i>	<i>květy</i>	<i>kamenec</i>	<i>žlutá</i>
<i>Mochna nátržník</i>	<i>kořen</i>	<i>kamenec</i>	<i>červenohnědá až hnědá</i>
<i>Ostružiník</i>	<i>mladé výhonky</i>	<i>kamenec</i>	<i>krémově hnědá</i>
<i>Pilát lékařský</i>	<i>kořen</i>	<i>kamenec</i>	<i>ružovohnědá</i>

<i>Podběl lékařský</i>	<i>listy</i>	<i>kamenec</i>	<i>zeleno až hnědožlutá</i>
<i>Přeslička rolní</i>	<i>nať</i>	<i>kamenec</i>	<i>krémově žlutá</i>
<i>Rdesno barvířské</i>	<i>nať</i>		<i>modrá</i>
<i>Rmen barvířský</i>	<i>květenství</i>	<i>kamenec</i>	<i>světle žlutá</i>
<i>Svízel syřišťový</i>	<i>kořen</i>	<i>kamenec</i>	<i>růžová až červená</i>
<i>Šťovík kyselý</i>	<i>celá rostlina //</i> <i>kořen</i>	<i>kamenec // kamenec</i>	<i>šedožlutá // jemně</i> <i>růžová</i>
<i>Třezalka</i> <i>tečkovaná</i>	<i>květenství</i>	<i>kamenec</i>	<i>béžová</i>
<i>Vlaštovičník větší</i>	<i>kvetoucí nať</i>	<i>kamenec + vinný kámen</i>	<i>světle žlutá</i>
<i>Vratič obecný</i>	<i>květenství</i>	<i>kamenec</i>	<i>žlutooranžová⁴⁶</i>

⁴⁶ KONVALINA, P. Ekolist [online]. 2007, č. 6 [cit. 2010-21-01]. Dostupný na WWW:
<<http://www.ekolist.cz/zprava.shtml?x=1905247>>.

PŘÍLOHA 2

(obr. 1 Dřevěná forma na tisk⁴⁷)

⁴⁷ SKARLANTOVÁ, J., VECHOVÁ, M. *Textilní výtvarné techniky*. Plzeň: Fraus, 2005, str. 58

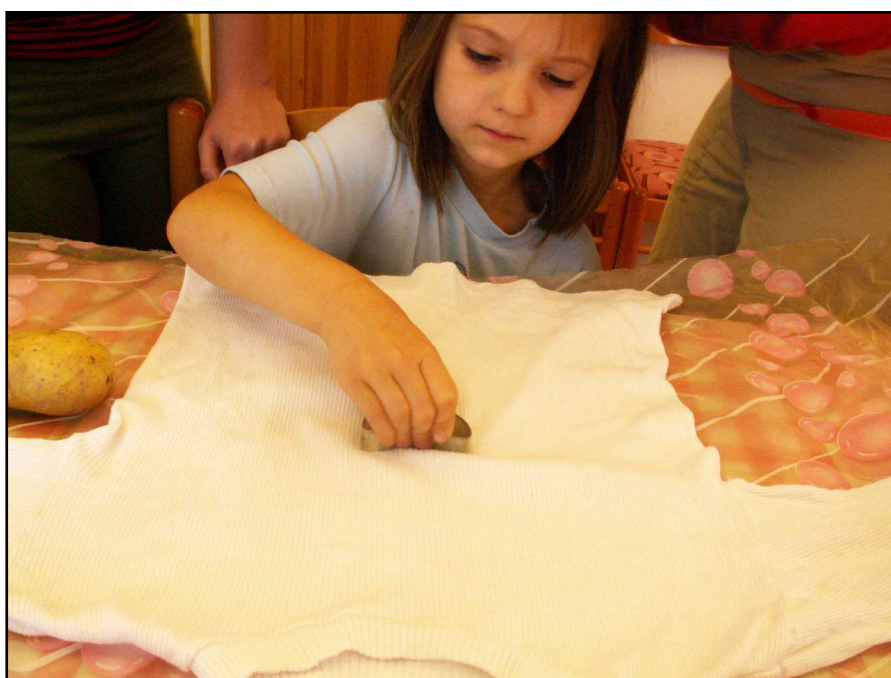
PŘÍLOHA 3

(obr. 2 Tjan-ting⁴⁸)

⁴⁸ KYSELOVÁ, L. *Dekorování textilu*. Brno: CP Books, 2005, str. 24

PŘÍLOHA 4

Anotace

Jméno a příjmení:	Věra Šablaturová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	MgA. Kristýna Boháčová
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Barvení textilu v mateřské škole
Název v angličtině:	Textile dyeing in kindergarten
Anotace práce:	Bakalářská práce představuje základní průřez technikami barvení látek. Hlavním cílem je výběr vhodných technik pro práci s dětmi předškolního věku. V praktické části jsou pak vybrané techniky popsány. Získané zkušenosti a náměty mohou přispět k přípravě netradičních dnů v mateřské škole.
Klíčová slova:	batika, barva, textil, řemeslo, spolupráce, dekorace, přírodní barvení, volný čas
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis introduces the basic techniques of textile dyeing. The main aim is the selection of appropriate techniques for working with children preschool age. The practical part is selected techniques described. Learning experiences and ideas can contribute to the preparation of non-traditional days in kindergarten.
Klíčová slova v angličtině:	batik, color, textile, craft, cooperation, decoration, natural dyeing, leisure

Přílohy vázané v práci:	Tabulka přírodních barviv, obrázek dřevěné formy na tisk, obrázek Tjan–ting, fotografie – tisk a kresba na látku, batika
Rozsah práce:	39 s., 7 s. obr. příloh, 1 tabulka
Jazyk práce:	Český jazyk